

DIONISIE P. DECEI, LUPTĂTOR PENTRU DESĂVÂRȘIREA UNITĂȚII NAȚIONALE ȘI CONSOLIDAREA EI

TRAIAN BOSOANCA

O personalitate cu merite pe plan spiritual, cultural, politic, despre care prea puține articole¹ și (cărui) nici un studiu nu i s-a dedicat, deși a avut un rol important în pregătirea evenimentelor din toamna anului 1918, fiind conducătorul de drept al românilor din Câmpia Transilvaniei, zona Mureș, și unul dintre cei 1228 de delegați care a semnat actul Unirii Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918.

Preot în Orlat, Band și Teaca, protopop în Band și al districtului Teaca, membru în Consiliul Național Român județean Mureș-Turda, președintele C.N.R. cercul Secția Câmpia Transilvaniei, zona Mureș, delegat de drept la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, membru al Despărțămintelor Săliște, Mureș și Teaca al Astrei și apoi președintele despărțământului Teaca al Astrei (1925-1934), om politic (membru al Partidului Național Român și apoi al Partidului Național Liberal), participant la alegerile parlamentare din anii 1922 și 1932, membru în conducerea Comisiei administrative a județului Mureș-Turda (1919-1925), membru în conducerea unor societăți comerciale și instituții bancare, sunt câteva repere din activitatea celui care a fost Dionisie P. Decei.

S-a născut la 24 mai 1869 în satul Hamba, comuna Șura Mare din județul Sibiu, din părinții Anania Decei, paroh greco-catolic în Hamba, și Sofia Dopp.² La vârsta de șase ani a fost dat la școala confesională greco-catolică din Săcădate.³ În anul școlar 1876/77 a fost transferat la Școala primară confesională romano-catolică din Sibiu, cu limba de predare germană, pe care a absolvit-o în anul 1880 cu calificativul de “foarte bine”.⁴ După absolvirea claselor primare, urmează cursurile Gimnaziului superior de stat din Sibiu pe care le absolvă în anul 1888, obținând Diploma de maturitate nr. 327 din 6 iunie 1888, în urma depunerii examenului de maturitate.⁵

În același an, 1888, a fost admis la Seminarul greco-catolic din Blaj, unde, pe lângă audierea cursurilor teologice, a fost membru activ, controlor și casier la Societatea literară teologică “Inochentie Micu Klein”, iar în anul IV a fost ales președintele Societății literare “Furnica” din Blaj.⁶ Absolvă Seminarul în anul 1892⁷, iar în iulie 1893 s-a logodit cu fiica protopopului Ioan Moldovan din Mediaș – Aurelia Sofia Moldovan.⁸ A fost hirotonit ca preot la 19 iulie 1893 în localitatea Lugoj⁹, iar la 8 octombrie 1893 a avut loc cununia în biserica din Mediaș¹⁰.

La început a funcționat ca învățător, între anii 1892-1893, la Școala confesională greco-catolică din Sibiu, chemat fiind de protopopul Ioan Rusu¹¹. Din 1893 este numit cooperador la parohia din Orlat, prin decretul nr. 3291 dat la 8 decembrie 1893¹², iar din 9 aprilie 1905 este numit preot¹³. A înființat la Sibiu primul cor bisericesc, format din meseriași și studenți. Din memoriile sale rezultă că însuși marele maestru Gh. Dima ar fi venit să audieze acest cor¹⁴. În Orlat a înființat Reuniunea de Femei “Sf. Maria”. A fost președintele

¹ Traian Bosoancă, *Doi protopopi români: Ștefan Rusu și Dionisie P. Decei, luptători pentru unitatea națională*, în “Cuvântul liber”, an V, nr. 238, 2 decembrie 1993; idem, *1 Decembrie 1918 – Preoțimea mureșeană și idealul național*, în “Cuvântul liber”, Tg. Mureș, an VI, nr. 226, 18 noiembrie 1994; idem, *Preoțimea mureșeană la Marea Unire*, în “Jurnalul de Mureș”, an II, nr. 44, 29 ianuarie-4 februarie 1996.

² Arhivele Naționale Tg. Mureș, Direcția județeană Mureș (în continuare se va folosi Arh. Naț. Mureș), *Fond Colecția de manuscrise “Dionisie P. Decei”*, Dos. Nr. 158, f. 1; *Șematism*, Blaj, 1900, p.700; Primăria comunei Teaca, *Registru de stare civilă, Registru de decese*, Poz. 20/1949.

³ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, Dos. nr. 158, f. 1.

⁴ *ibidem*

⁵ *ibidem*; *Șematism*, Blaj, 1900, p.700.

⁶ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 1.

⁷ *Șematism*, Blaj, 1900, p.700.

⁸ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 3.

⁹ *Șematism*, Blaj, 1900, p. 700.

¹⁰ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 3.

¹¹ *idem*, f. 2; *Șematism*, Blaj, 1900, p. 700.

¹² *Șematism*, Blaj, 1900, p. 700.

¹³ Arh. Naț. Mureș, *Fond Protopiatal Gr. Cat. Târnăveni*, dos. nr. 37/1901-1905, f. 71; *Calendarul Unirii*, Blaj, 1906, p. 53.

¹⁴ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 2-4.

comitetului școlar, membru în Congregația Cottenza a sașilor din Orlat și membru în comitetul Despărțământului Săliște al Astreii¹⁵. În procesul Memorandumului, a dus cu el la Cluj 20 de orlăteni, stând alături de ei cinci zile¹⁶.

În anul 1908 își încheie activitatea ca preot în Orlat, fiind numit preot în localitatea Band din comitatul Mureș-Turda. A părăsit Orlatul la 5 septembrie 1908 și a luat postul în primire, în Band, la 8 septembrie 1908¹⁷. În Band a desfășurat o intensă activitate pe tărâm economic, cultural și mai ales național, implicându-se direct în evenimentele din toamna anului 1918, participând direct la schimbarea vechii administrații maghiare cu una nouă românească.

La venirea în Band a găsit parohia într-o stare jalnică. De aceea a trecut la măsuri urgente de redresare a ei. A reparat biserica, a construit o nouă casă parohială, cea veche fiind dărăpănată și acoperită cu trestie, a îngrădit curtea parohială. Pe plan cultural-spiritual a înființat un cor bisericesc, condus de învățătorul Ioan Tămaș, și Reuniunea de Femei "Sf. Maria", iar în calitate de membru al Despărțământului Mureș al Astreii¹⁸, a ținut numeroase conferințe în localitate și împrejurimi¹⁹.

Fiind considerat de autoritățile timpului ca preot "cu spirit prea național", la intrarea României în război (15 august 1916) și în momentul eliberării Transilvaniei, Dionisie P. Decei a fost arestat și întemnițat, 15 zile, în cazarma honvezilor din Cluj, și după cum își amintește în însemnările sale "cu batjocuri și loviri cu patul armei, scuipat și huiduit pe străzi de trecători când era dus la interogatoriu de la cazarmă la procurorul militar". Dar negăsindu-se vinovat este eliberat și va reveni în Band²⁰. În această perioadă este avansat ca protopop onorar al Bandului. Deoarece protopopul greco-catolic al Districtului Mureș, Iuliu Nistor, a fost arestat și deportat la Fertőméggyes – Sopron (28 august 1916-1 iulie 1917) pentru susținerea cauzei românești, iar la eliberare nu s-a mai întors în orașul care i-a pricinuit atâtea neazuri și dureri²¹, Dionisie P. Decei va administra interimar Districtul Mureșului între anii 1916-1919²², când acest post va fi luat în primire, după un alt interimariat condus de protopopul Reghinului Ariton M. Popa (1919-1921), de către Elie Câmpianu la 27 august 1921²³.

În toamna anului 1918 se va implica direct în evenimentele ce vor culmina cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. La 14 noiembrie 1918 este cooptat ca membru în Consiliul Național Român județean Mureș-Turda cu sediul în Reghin²⁴, participând la ședințe ce aveau la ordinea zilei constituirea consiliilor și gărzilor naționale românești. La 25 noiembrie 1918, în cadrul unei adunări populare ținute la Râciu, s-a constituit C.N.R. – Secția Câmpie – cu sediul în Band. Această Secție cuprindea următoarele localități: Band, Țiptelnic, Mădăraș, Culpiu, Herghelia, Cuiejd, Oroiu, Hărtău, Pănet, Berghia, Șaușa²⁵. Este cel mai întreprinzător și mai dinamic președinte al C.N.R. cercual, el mobilizând prin activitatea sa neobosită întreg consiliul. A fost cel care a aplanat divergențele naționale dintre români și maghiari, și a păstrat ordinea în localitate după evenimentele dramatice din zilele de 3-8 noiembrie 1918, care s-au soldat cu morți, răniți și numeroși arestați²⁶. A participat la Alba Iulia ca delegat de drept în calitate de protopop greco-catolic al localității Band, dându-și semnătura, alături de cei 1228 de delegați, pe actul Marii Uniri²⁷.

După Unire intervine energic pentru numirea unui primpretor român în fruntea plasei (n.n. Band), impune algerea unui notar român în Band, subordonează consiliului cercual puterea administrativă locală, solicită ca limba română să fie limba protocolară a corespondenței între comune, iar notarii trebuind s-o cunoască²⁸. Solicită de la C.N.R. județean, pentru buna activitate a consiliului, fonduri bănești și mijloace de transport. A dispus recensământul populației românești de pe teritoriul Secției, stabilind pentru această acțiune

¹⁵ *idem*, f. 4.

¹⁶ *idem*, f. 5.

¹⁷ *idem*, f. 6-7; *Șematism*, Blaj, 1911, p. 159.

¹⁸ *Transilvania*, an LXII, nr. 4, iulie-august 1911, p. 518.

¹⁹ *idem*, an XLV, nr. 7-9, 1 septembrie 1914, p. 276-277.

²⁰ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 10.

²¹ Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Sibiu, 1986, p. 271; Traian Popa, *Monografia orașului Tg. Mureș*, Tg. Mureș, 1932, p. 234.

²² Arh. Naț. Mureș, *Fond Protopiatul gr. cat. Tg. Mureș*, dos. nr. 1200/1918, f. 24.

²³ Traian Popa, *op. cit.*, p. 234; Liviu Boar, *Protopopul Elie Câmpianu luptător pentru drepturile românilor din Secuime (1859-1937)*, în *Angustia*, nr. 2, 1997, p. 300-301.

²⁴ Ioan Silviu Nistor, *Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918*, Cluj-Napoca, 1981, p. 42.

²⁵ Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 64-65.

²⁶ *idem*, p. 20-21.

²⁷ Consiliul Dirigent, *Gazeta Oficială* nr. 7, 19 ianuarie 1919, p. 36; *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 54; Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 126.

²⁸ Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 65.

un termen de 14 zile, propunând ca măsura să fie extinsă în întreg județul²⁹. Ia măsuri ca învățătorii să învețe pe tineri cântece naționale și să formeze coruri, iar în interesul bunei organizări a învățământului românesc, propune pentru oficiul de inspector școlar pe protopopul Ariton M. Popa, iar dacă acesta nu primește propunerea, pe profesorul Petru Ungureanu de la preparandia din Blaj³⁰. Raportează că în Band de două săptămâni nu a mai intrat nici o foaie politică, iar populația este dezorientată, necunoscând evoluția evenimentelor. Cere să se intervină ca gazetele să poată ajunge la sediul plasei, afirmând că: “fără gazete suntem morți politicește”. Consideră în acest sens ca absolut necesare “Gazeta Oficială” (n.n., a Consiliului Dirigent) și dispozițiile forurilor superioare. Referitor la înrolarea sătenilor ca jandarmi rurali, aceasta să se facă pe baza unui certificat de moralitate eliberat de pretorul local³¹. Acestea au fost câteva din măsurile și inițiativele luate de protopop, măsuri care de cele mai multe ori au răspuns unor nevoi stringente și au adus bune servicii intereselor populației românești din zonă, fapt ce a situat C.N.R. din Band în fruntea evenimentelor în lupta pentru realizarea unității naționale.

Activitatea pe care o desfășoară după Unire se încadrează în acțiunea de instaurare a noilor autorități românești, atât la nivel județean cât și la nivel local. Ca membru al Partidului Național Român și participant la Alba Iulia, este prezent, la Târgu Mureș, la instalarea primului prefect român al județului Mureș-Turda, în persoana Dr. Ioan Vescan³². În localitatea Band contribuie la înființarea primei bănci populare românești “Izvorul”, la sfârșitul anului 1920, fiind ales președintele Consiliului de Administrație³³. De asemenea este numit de către prefectul Dr. Ioan Vescan, membru în comisia administrativă a județului Mureș-Turda, comisie constituită la 10 octombrie 1919³⁴, pentru perioada anilor 1919-1925, fiind membru și în Comisia Instrucțiunii Poporale a județului și membru supleant în comisia județeană pentru rezolvarea raportului de drept dintre patroni și muncitorii agricoli³⁵. La primele alegeri parlamentare desfășurate în cadrul României întregite, din noiembrie 1919 și mai 1920, a fost numit membru în Comisia Centrală electorală a județului Mureș-Turda, și președintele biroului electoral al circumscripției Bandul de Câmpie³⁶.

Se avântă și pe scena vieții politice. Participă la alegerile parlamentare din martie 1922, candidând pentru un loc în Parlamentul României, pentru un loc de deputat, reprezentând Partidul Național Român. Circumscripția în care a candidat era tocmai localitatea unde era preot – Band -, și unde cu trei ani în urmă luptase pentru realizarea Marii Uniri în calitate de președinte al C.N.R. cercual Secția Câmpie. Contracandidatul său pentru alegeri, din partea Partidului Național Liberal, era prietenul său, fostul vicepreședinte al C.N.R. cercual și comisar militar al Câmpiei, avocat Dr. Aurel Rusu³⁷. Spera să obțină victoria mizând pe sprijinul românilor din localitate și din împrejurimi. Dar la numărarea voturilor constată că este înfrânt. El a obținut 1504 de voturi, iar contracandidatul său 1912 voturi³⁸. Întrucât Partidul maghiar nu depusese candidatură în circumscripția Band, aproape toți maghiarii au votat cu Dr. Aurel Rusu, neiertându-i activitatea lui din toamna anului 1918 și faptul că participase la Alba Iulia³⁹. Din această cauză, decepționat de cele întâmplate și faptul că relațiile cu preotul ortodox, Octavian Albani, s-au înrăutățit, bănuindu-l pe acesta, ca membru în comisia electorală, că participase la “falsificarea alegerilor”⁴⁰, a cerut forurilor superioare să fie schimbat din Band.

Cu data de 28 noiembrie 1923 este numit preot în Teaca, precum și protopop al Districtului Fărăgău⁴¹, ulterior numit Districtul Teaca. Această funcție o va deține până în anul 1939. Pe plan politic va fi membru în continuare al Partidului Național Român, fiind ales chiar în conducerea organizației județene a partidului⁴². Totuși, la alegerile parlamentare din 24 iulie 1932, va candida pe lista Uniunii Naționale (o uniune formată din gruparea lui N. Iorga, gruparea lui C-tin Argetoianu, cu sprijinul vechilor liberali – I. G. Duca, al Ligii Vlad Țepeș și al Partidului German) pentru un loc de senator. Nici de data aceasta nu reușește să intre în parlament, Uniunea Națională a obținut în județul Mureș 739 de voturi, față de Partidul Național Țărănesc care obținuse

²⁹ *ibidem*

³⁰ *idem*, p. 66.

³¹ *ibidem*

³² Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 14.

³³ “Ogorul”, Tg. Mureș, an II, nr. 5, 2 februarie 1921.

³⁴ Arh. Naț. Mureș, *Fond Prefectura județului Mureș*, dos. 86/1920, f. 1.

³⁵ *Gazeta Oficială a județului Mureș-Turda*, Tg. Mureș, nr. 19, 10 martie 1923, p. 2.

³⁶ Arh. Naț. București, *Fond Consiliul Dirigent, Administrația generală*, dos. 13/1920, f. 28.

³⁷ Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 65.

³⁸ *Monitorul Oficial*, București, nr. 280, 14 martie 1922, p. 12.267.

³⁹ Pr. Ioan Stănculescu, *Din istoricul parohiei Band*, Band, 1981, p. 76.

⁴⁰ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, f. 16.

⁴¹ *idem*, p. 12; *Șematism*, Blaj, 1923, p. 40.

⁴² *Mureșul*, Tg. Mureș, 15 aprilie 1925.

9824 de voturi⁴³. În anul 1934 îl găsim înscris în Partidul Național Liberal, fiind chiar membru în Comitetul județean al organizației Mureș⁴⁴.

Pe plan cultural, la început, a activat ca membru al Despărțământului Teaca al Astrei, iar din anul 1925 este ales ca președinte al acestui despărțământ, cu ocazia adunării care a avut loc la 7 aprilie 1925 la Teaca. El îi succede lui Bazil Podoabă, protopop, care a avut merite deosebite în conducerea acestui despărțământ⁴⁵. Dionisie P. Decei a condus acest despărțământ până în anul 1934, când, ajungând la o vârstă relativ înaintată, 65 de ani, se retrage, și în locul lui este ales avocatul Augustin Caliani⁴⁶. Chiar dacă nu a strălucit în conducerea Despărțământului Teaca, neînființând noi agenturi, iar numărul membrilor fiind relativ mic – de 19 membri –, rămâne meritorie activitatea lui pentru ceea ce a făcut ca să existe entuziasmul și afirmarea românească pe aceste meleaguri și în acele vremuri de cumpănă.

De asemenea a fost numit de prefectii județului Mureș, consilier de drept în Consiliul comunal Teaca în perioada anilor 1926-1937⁴⁷. Tot în această perioadă a fost președintele Consiliului de administrație la "Tecana", Societate comercială pe acțiuni din Teaca (1927)⁴⁸, și președintele Comitetului de cenzori la "Ajutorul", Bancă de credit, comerț și economii din Teaca (1927-1929)⁴⁹.

În calitate de protopop între anii 1923-1939⁵⁰, pe lângă activitatea de coordonare a protopopiatului, a înființat Reuniunea de femei "Sf. Maria" și un cor mixt⁵¹. În mod special de numele lui se leagă ridicarea de 7 noi biserici (Filpișu Mic, Lunca, Teaca, Orosfaia, Delureni, Sântu, Frunzeni), a 3 case parohiale (Filpișu Mic, Milășel, Pinticu), și a unei școli confesionale la Crăiești. Tot în timpul mandatului său, a început construirea de biserici la Socolu de Câmpie și Gorenii. În anul 1933 a fost aniversat de preoții din protopopiat pentru 40 de ani în activitate ca preot, 20 de ani ca protopop și 10 ani ca preot în Teaca⁵².

În urma cedării unei părți a Ardealului Ungariei horthyiste, în urma Dictatului de la Viena, în care intra și județul Bistrița-Năsăud, Decei rămâne în teritoriul cedat. Nu a fost deportat, dar a fost supus unei stricte supravegheri din partea autorităților de atunci⁵³. Eliberarea Transilvaniei de sub ocupația horthyistă, în toamna anului 1944, aduce o bucurie nespus de mare pe chipul îmbătrânit al protopopului Decei, fiindcă ceea ce votase el atunci, la Alba Iulia, de readucere a Ardealului în granițele firești ale României, se realizase din nou. A murit la venerabila vârstă de 80 de ani, la 24 mai 1949, în localitatea Teaca⁵⁴, fiind înmormântat în cimitirul comunei.

⁴³ *Monitorul Oficial*, București, nr. 176, 29 iulie 1932, p. 4671.

⁴⁴ *Glasul Mureșului*, Tg. Mureș, an I, nr. 5, 25 decembrie 1934.

⁴⁵ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. V, Bistrița, 1984, p. 48.

⁴⁶ *idem*, p. 49.

⁴⁷ *Gazeta Oficială a județului Mureș*, Tg. Mureș, nr. 6, 29 februarie 1926, p. 15; nr. 20, 21 iunie 1934, p. 4.

⁴⁸ *Astra, Despărțământul Mureș*, Tg. Mureș, Tg. Mureș, an I, nr. 18, 31 martie 1927.

⁴⁹ *idem*, an I, nr. 13, 24 februarie 1927; an II, nr. 18, 31 martie 1927.

⁵⁰ *Sematism*, Blăj, 1929, p. 37; *idem*, 1932, p. 190; *idem*, 1938, p. 148.

⁵¹ Arh. Naț. Mureș, *Fond Dionisie P. Decei*, dos. nr. 158, p. 13.

⁵² *idem*, f. 16.

⁵³ *idem*, f. 18.

⁵⁴ Primăria comunei Teaca, *Registru de stare civilă, Registru de decese*, 1949, poz. 20/1949.

**Dionisie P. Decei, combattant pour la réalisation complète
de l'Unité Nationale et sa consolidation**
(Résumé)

Prêtre et archiprêtre dans le Conseil National Roumain du département Mureș-Turda, le présidente C.N.R., cercle Câmpie, délégué de droit à la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia, membre des filiales Săliște, Mureș et Teaca de l'Astra et puis le président de la filiale Teaca de l'Astra (1925-1934), homme politique (membre du Parti Nationale Roumain et Parti Nationale Libérale), Dionisie P. Decei a pris part aux élections parlementaires de l'années 1922 et 1932, membre dans la direction de la Commission administrative du département Mureș-Turda (1919-1925), membre dans la direction des sociétés commerciales et bancaires, voila seulement quelques aspects de l'activité de celui qui a été Dionisie P. Decei.